

РОЗДІЛ 5. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR AND PROSPECTS OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Звернено увагу на сучасний стан розвитку сфери сільського туризму в Україні, яка зазнала значних втрат внаслідок розпочатої широкомасштабної війни Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року. Наведено дані про завдані прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Виокремлено основні завдання щодо впровадження заходів, спрямованих на успішний розвиток сільського туризму в умовах війни в Україні. Визначено сильні та слабкі сторони, потенційні можливості та загрози на основі виконання SWOT-аналізу розвитку сільського туризму в Україні. Запропоновано умовний поділ території України на шість регіонів для розвитку сільського туризму в умовах війни та післявоєнного періоду. Розкрито основні перешкоди та перспективи розвитку сільського туризму в Україні.

Ключові слова: туризм, сільський туризм, внутрішній туризм, сфера туризму, сільська місцевість, регіони України, воєнний стан.

The sphere of tourism is one of the main industries that affects the general state and development trends of the world economy. Tourism is one of the top three industries in terms of generated income in the world. It is developing at a fast pace and occupies an important place in the world economy. The war going on in Ukraine today has no analogues in modern European history. It is difficult to make a correct analogy of the development of tourism in Ukraine in comparison with European countries and to assess the impact of the war on the tourism sector. During the war new challenges arise, which makes adjustments to the planning and development of tourist activities. Modern world trends in the development of the tourism sphere indicate the growing interest of tourists in recreation, which is directly related to nature. In Ukraine, there is a significant potential for the development of rural tourism thanks to various natural conditions and resources. Rest in the countryside is one of the promising directions for the revival and development of rural settlements. Rural tourism combines a number of resources that can make a tourist's vacation attractive and unforgettable. The article considers the current state of development of rural tourism in Ukraine, which suffered significant losses as a result of the large-scale war by the Russian Federation against Ukraine on February 24, 2022. The data on the direct damage to the infrastructure as a result of destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine in the year since the beginning of the full-scale invasion are given. It is highlighted the main tasks regarding the implementation of measures aimed at the successful development of rural tourism in the conditions of war in Ukraine. The strengths and weaknesses, potential opportunities and threats are determined based on the SWOT analysis of the development of rural tourism in Ukraine. It is proposed a conditional division of the territory of Ukraine into six regions for the development of rural tourism in the war and post-war period. The main obstacles and prospects for the development of rural tourism in Ukraine are revealed.

Key words: tourism, rural tourism, domestic tourism, the field of tourism, rural area, regions of Ukraine, martial law.

УДК [338.48-44(1-22):[504.61:355.4]](477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure72-23>

Сенета З.Я.

аспірантка кафедри екологічної економіки та бізнесу, Національний лісотехнічний університет України

Дубовіч І.А.

к.геогр.н., професор кафедри екологічної економіки та бізнесу, Національний лісотехнічний університет України

Seneta Zoriana

Ukrainian National Forestry University

Dubovich Ion

Ukrainian National Forestry University

Постановка проблеми. Широкомасштабна війна Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, стала найбільшим воєнним злочиним на європейському континенті з часів Другої світової війни. Впродовж 2022 року економіка України зазнала найбільших за всю історію незалежності втрат, збитків та пошкоджень. Падіння ВВП України у 2022 році оцінюється на рівні 30,4% [1]. За рік з початку повномасштабного російського військового вторгнення загальна сума прямих задокументованих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі склала понад \$143,8 млрд [2, с. 3].

Однією з важливих галузей економіки України, яка сильно постраждала під час війни, є туризм. З початком повномасштабного російського

вторгнення сфера туризму в багатьох регіонах України, зокрема у східних та південних областях, практично припинила свою діяльність. Натомість спостерігається масовий виїзд громадян України за кордон у пошуках безпечного місця проживання та внутрішня міграція населення з місць, де ведуться активні бойові дії, у більш безпечні регіони. Частина туристичних компаній закрилась, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство, використовуючи свої автобуси для евакуації біженців та залучаючи зв'язки для організації закупівлі гуманітарної допомоги з-за кордону [3]. Готелі, санаторії, туристичні бази, сільські садиби стали прихистком для біженців з окупованих територій та регіонів де відбуваються активні бойові дії.

Попри військові дії, які продовжуються в багатьох областях України та встановлені державою обмеження, сфера туризму продовжує працювати у більш-менш безпечних регіонах, де не ведуться активні бойові дії [4, с. 2]. На сьогоднішній день аналізуємо розвиток саме внутрішнього туризму. Адже, іноземні туристи не мають можливості та бажання відвідувати Україну через регулярні масові артилерійські обстріли та ракетнобомбові удари, суттєві руйнування інфраструктури, враховуючи підвищену небезпеку у період військових дій та припинення авіасполучення [5, с. 3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем розвитку сільського туризму в Україні в умовах війни присвячені праці таких вчених як: О.О. Фастовець, В.О. Бойка, Н.М. Далевської, А.В. Зарубіної, Е.О. Сірої, Л.І. Демчук, А.А. Моца, С.М. Шевчука, Н.М.Середі та ін. Проте більш детального вивчення потребують питання перспектив післявоєнного відновлення сфери сільського туризму в регіонах України.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні ключових проблем та перспектив розвитку сільського туризму в Україні в умовах війни шляхом проведення SWOT-аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Широкомасштабне військове вторгнення Росії в Україну негативно впливає на розвиток економіки нашої держави, в тому числі і на сферу сільського туризму, яка була однією з перспективних галузей економіки впродовж останніх років.

У сучасних умовах в Україні безпрецедентно знижується рівень безпеки людей, що безпосередньо впливає на туристичну привабливість країни. Іноземні туристи з огляду підвищеної небезпеки через військові дії та скасування авіасполучення не мають можливості та прагнення відвідувати Україну, де ведуться регулярні масові обстріли та масштабні руйнування інфраструктури. Внутрішній туризм також знаходиться у глибокій кризі, оскільки наразі не йдеться про відвідування інших регіонів України з метою туризму. Через мінування прибережної зони ряду областей, які завжди були скупченням внутрішніх туристів (особливо у літній період) та їх тимчасову окупацію, цей туристичний напрямок наразі також закритий [6, с. 36].

У військовий час внутрішній туризм та екскурсії виступають як своєрідна терапія, можливість відчувати позитивні емоції. Також це вклад у підтримку економіки, адже екскурсанти вкладають кошти у широкий спектр послуг, які надають господарі сільських садиб, купують сувеніри, оплачують транспорт та ін. Екскурсійна справа, що зазнала серйозних потрясінь в умовах війни, продовжує існувати, про що свідчать нові проекти як професійних асоціацій, так і органів державної влади [7, с. 94–95].

Варто зауважити, що розвиток сільського туризму в умовах війни має певні особливості. Власники сільських садиб та туристи повинні враховувати сучасні умови, які діють під час війни, а саме: безпека туристичних подорожей до сільської місцевості; забезпечення туристичних місць бомбосховищами; планування туристичних мандрівок згідно дії комендантської години та ін.

Досвід країн світу, де відбувалися військові дії, свідчить про те, що потрясіння, які зазнали держави світу вносять великі зміни у розвиток туристичної галузі. Проте, створюється нова культурно-історична спадщина, а післявоєнний сільський туризм часто поєднується з різними видами туризму – культурним, історичним, активним та ін. Україна та багато інших держав володіють значним інфраструктурним потенціалом для розвитку сільського туризму. Для відновлення цієї сфери туризму у післявоєнний період слід враховувати досвід тих держав, які пережили війну і де сільський туризм почав активно розвиватися. Прикладом таких країн є: Ізраїль, Грузія, Хорватія та Боснія та Герцеговина.

Варто зауважити, що Україна має багато можливостей для перспективного розвитку сільського туризму після закінчення війни. Адже у подальшому набуде актуальності тема війни Росії проти України для іноземних туристів, які захочуть відвідати місця військових подвигів Збройних Сил України та відчувати дух незламності українського народу.

Серед основних завдань розвитку сфери сільського туризму в умовах війни можна виділити кілька основних, зокрема:

- розвиток сільського туризму у більш-менш безпечних регіонах України, де не ведуться бойові дії (подорожі у мальовничі сільські місцевості, щоб мати можливість насолодитися тишею і спокоєм, долучитися до сільського життя, вивчити традиції певної місцевості; прогулянки до лісу; катання на конях; збирання ягід та грибів; бджільництво; рибальство та ін.);

- для власників сільських садиб мають бути створені максимально комфортні умови для ведення та відкриття власного бізнесу (залучення іноземних інвестицій, грантові програми розвитку, пільгове довгострокове кредитування власників садиб, комфортне та вільне середовище з точки зору податків та адміністративних відносин);

- цифровізація, створення інформаційних центрів сільського туризму, якісна реклама сільських садиб, постійне оновлення інформації на веб-сайтах;

- розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму;
- наявність програм реабілітації учасників війни;

- безпека туристичних подорожей до сільської місцевості, забезпеченням туристичних місць бомбосховищами;

– співробітництвом на рівні регіонів України та регіонів ЄС;

– розробка плану маркетингових заходів щодо заохочення іноземних туристів для подорожей в Україну;

– розробка турів для іноземних туристів, під час яких можливо буде побачити місця військових дій, вшанувати пам'ять загиблих.

Сільський туризм завдяки багатим та різноманітним природним ресурсам є важливим вектором розвитку сільської місцевості багатьох країн, в т.ч. України. В останні десятиліття у багатьох державах світу цей вид туризму розглядається як

стратегія майбутнього, яка може сприяти соціо-еколого-економічному розвитку сільських населених пунктів.

Проаналізувавши сучасний стан розвитку сільського туризму в Україні в умовах війни, можемо визначити сильні та слабкі сторони, потенційні можливості та загрози на основі виконання SWOT-аналізу розвитку сільського туризму в Україні (табл. 1).

На основі проведеного SWOT-аналізу, можна зробити висновки, що для подальшого розвитку сільського туризму в Україні в умовах війни необхідно виокремити та розглядати перш за все

Таблиця 1

SWOT-аналіз розвитку сільського туризму в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – Переважно чисте та безпечне довкілля українських сіл. – Вигідне транспортно-географічне положення. – Мальовничі ландшафти та затишна атмосфера села, унікальна флора та фауна. – Наявність річок, озер, гір, лісів. – Сприятливі кліматичні умови. – Багатство історико-культурних пам'яток. – Наявність лікувально-рекреаційних ресурсів місцевості. – Доступна ціна на проживання та харчування. – Можливість харчування екологічно-чистими продуктами. – Велика кількість приватних садиб, що гостинно приймають туристів. – Наявність вільного сільського житлового фонду для прийому гостей та вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів. – Близькість до країн Європейського Союзу. 	<ul style="list-style-type: none"> – Широкомасштабна війна російської федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року. – Необхідність створення інформаційних центрів щодо популяризації сільського туризму, незадовільний рівень інформаційно-рекламного забезпечення сільських садиб, відсутнє постійне оновлення інформації на веб-сайтах, проблеми з підключенням до мережі Інтернет. – Недостатньо розвинена мережа електронного резервування місць. – Відносно низька якість умов проживання у сільських садибах, проблеми з водопостачанням та енергозбереженням. – Незадовільний стан доріг у сільській місцевості та відсутність відповідних дорожніх вказівників. – Низька кваліфікація працівників туристичної сфери, низький рівень знання господарями іноземних мов. – Недостатнє державне стимулювання для започаткування власного бізнесу у сфері сільського туризму, складні умови реєстрації та ведення бізнесу, високі ставки за кредитами, відсутність пільг чи спрощеного оподаткування. – Недостатній контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – Удосконалення нормативно-правової бази шляхом прийняття Закону України «Про сільський туризм». – Розвиток сільського туризму збільшить доходи та зайнятість сільського населення, що поліпшить соціально-економічний розвиток сіл та сповільнить процес міграції населення. – Покращення умов життя в українських селах. – Збереження культурно-історичних пам'яток регіону та їх реконструкція. – Відродження традицій, звичаїв та ремесел у кожному з регіонів України. – Популяризація територіальними громадами власних туристичних продуктів. – Формування позитивного іміджу України у світі, що сприятиме збільшенню чисельності іноземних та внутрішніх туристів. – Розробка турів для іноземних туристів, під час яких можливо буде побачити місця військових дій, вшанувати пам'ять загиблих. – Залучення іноземних інвестицій, грантові програми розвитку, пільгове довгострокове кредитування власників садиб, комфортне та вільне середовище з точки зору податків та адміністративних відносин. 	<ul style="list-style-type: none"> – Війна в Україні не сприяє притоку іноземних туристів. – Відсутність обов'язкової категоризації сільських садиб знижує якість умов проживання туристів. – Значний рівень безробіття створює основу для збільшення злочинності, що буде відлякувати потенційних туристів. – Суперництво та відсутність координації між різними організаціями, що займаються промоцією сільського туризму, заважає впровадженню єдиних стратегічних цілей розвитку сільського туризму в Україні. – Відсутність сприятливого економіко-правового регулювання щодо розвитку сфери сільського туризму. – Високий рівень туристичного навантаження на певні території. – Необхідність забезпечити туристичні місця бомбосховищами, оскільки, під час війни в Україні немає безпечних регіонів. – Відсутність розробки плану маркетингових заходів щодо заохочення іноземних туристів для подорожей в Україну.

Джерело: розроблено авторами за результатами наукового дослідження

відносно безпечні регіони нашої держави (зокрема західні та центральні). Адже сьогодні існують значні регіональні відмінності для можливості туристичних подорожей на території України. Саме тому виникає необхідність врахування регіональних відмінностей щодо розвитку сільського туризму відповідно до так званих особливостей безпеки окремих регіонів. Також варто зауважити, що в умовах війни не існує повністю безпечних областей, адже всі регіони України є у стані небезпеки внаслідок ракетних ударів.

На сьогоднішній день, умовно можемо поділити територію України на такі регіони:

1. Тимчасово окуповані Росією території України (АР Крим, частини територій Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей).

2. Деокуповані території України у період 2022–2023 рр. (частина Київської, Житомирської, Чернігівської, Сумської, Харківської та Миколаївської областей).

3. Регіони, де відбуваються активні бойові дії (лінія фронту з окупованими територіями – приблизно 863 км), Харківська, Луганська, Донецька, Запорізька та Херсонська області.

4. Прикордонні з Російською Федерацією області та області де ведуться постійні обстріли (Чернігівська, Сумська, Харківська та інші області).

5. Прикордонні з Білоруссю області (Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська та частина Чернігівської областей). Ці області України знаходяться у постійній зоні ризику, адже росіяни можуть напасти на Україну зі сторони Білорусі.

6. Відносно безпечні регіони для ведення сільського туризму, які віддаленні від кордону з Російською Федерацією (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька, Вінницька, Черкаська та Кіровоградська області).

Але слід зазначити, що умовний поділ регіонів змінюється кожного дня у зв'язку з військовими діями на території України. На сьогодні розвиток сільського туризму можливий лише у відносно безпечних областях України. Це – західні та центральні області України, де не ведуться активні бойові дії. Власники сільських садиб та туристи повинні чітко дотримуватися всіх вимог та обмежень, які встановлені державою на період дії воєнного стану.

Широкомасштабне військове вторгнення Росії в Україну зробило Україну відомою на весь світ. Попереду – довготривала робота щодо відбудови України. Враховуючи сучасні реалії та досвід зарубіжних країн, де відбувалася війна, і які змогли відродити сільський туризм, можемо зазначити, що важливим чинником буде спроможність післявоєнної України залучити всі маркетингові можливості для ефективного розвитку сільського туризму на національному та світовому ринку, що

в подальшому сприятиме формування позитивного іміджу України у світі.

Висновки з проведеного дослідження. З початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну туристична галузь зазнала найбільших втрат за всю історію незалежної України [2, с. 12]. Сфера туризму є особливою частиною національної ідентичності, тому відновлення постраждалих культурних установ і об'єктів інфраструктури займатимуть важливе місце в процесі відбудови країни у післявоєнний час. Водночас сфера туризму є однією з важливих у розвитку привабливості країни як з точки зору економіки, так і в сприянні інтеграції країни у світовий та європейський простір [2, с. 9]. У подальшому набуде актуальності тема війни для іноземних туристів, які захочуть відвідати місця військових подвигів Збройних Сил України та відчутти дух незламності українського народу під час війни.

Сільський туризм – це один із екологічно орієнтованих видів туризму, який спрямований на реалізацію концепції сталого розвитку сільських територій та громад. Він виступає ефективним інструментом допомоги сільському населенню покращити соціо-еколого-економічний розвиток сільських населених пунктів та є перспективним шляхом до розвитку та відбудови українських сіл в умовах війни та післявоєнного періоду.

Туризм в Україні у післявоєнний час, зокрема сільський, має всі передумови для успішного розвитку, підтримки економіки держави, створення нових робочих місць, покращення інфраструктури у сільській місцевості та збереження культурно-історичної спадщини кожного регіону. Після завершення війни, що завдає непоправної шкоди людям, навколишньому природному середовищу та інфраструктурі країни, туристи заново оцінять можливості відпочинку у сільській місцевості та різноманітність послуг сільського туризму, які роблять цю сферу туризму універсальною і незалежною від географічного розташування та наявності цінних природних ресурсів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мінекономіки попередньо оцінює падіння ВВП в 2022 році на рівні 30,4%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4470bafb-5243-4cb2-a573-5ba15d9c8107&title=MinekonomikiPoperedno> (дата звернення: 07.05.2023).

2. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf (дата звернення: 01.05.2023).

3. Як виглядає туризм під час війни. URL: <https://inlviv.in.ua/lviv/ukrayintsyam-bronyuyut-lyshe-tigoteli-de-nemaye-rosiyan-yak-vyglydaye-turyzm-pid-chas-vijny> (дата звернення: 06.05.2023).

4. Зарубіна А.В., Сіра Е.О., Демчук Л.І. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>.

5. Моца А.А., Шевчук С.М., Середа Н.М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>.

6. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Аудиту збитків, понесених внаслідок війни». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf> (дата звернення: 02.05.2023).

7. Фастовець О.О. Туризм в Україні в умовах воєнного стану. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць*. 2022. № 3 (80). С. 87–97. DOI: [10.31375/2226-1915-2022-3-87-97](https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-3-87-97).

REFERENCES:

1. The Ministry of Economy preliminarily estimates the drop in GDP in 2022 at the level of 30.4% [The Ministry of Economy preliminarily estimates the drop in GDP in 2022 at the level of 30.4%]. Available at: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4470bafb-5243-4cb2-a573-5ba15d9c8107&title=Min ekonomikiPoperedno> (access date: 07.05.2023).

2. Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinyvan vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy za rik vid pochatku povnomashtabnoho vtorhnnennia

[Report on the direct damage to the infrastructure from the destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine a year after the start of the full-scale invasion]. Available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/-2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf (access date: 01.05.2023).

3. Yak vyhlidaie turyzm pid chas viiny [What does tourism look like during the war]. Available at: <https://inlviv.in.ua/lviv/ukrayintsyam-bronyuyut-lysheti-goteli-de-nemaye-rosiyan-yak-vyglyadaye-turyzm-pid-chas-viiny> (access date: 06.05.2023).

4. Zarubina A.V., Sira E.O., Demchuk L.I. (2022) Osoblyvosti turyzmu v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of tourism in a state of war]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 41, pp. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>.

5. Motsa A.A., Shevchuk S.M., Sereda N.M. (2022) Perspektyvy pisliavoiennoho vidnovlennia sfery turyzmu v Ukraini [Prospects of the post-war recovery of tourism in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 41, pp. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>.

6. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Audytu zbytkiv, ponosenykh vnaslidok viiny» [Project of the Recovery Plan of Ukraine. Materials of the working group «Audit of losses incurred as a result of the war»]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf> (access date: 02.05.2023).

7. Fastovets O.O. (2022) Turyzm v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Tourism in Ukraine during military actions]. *Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti: Zb. nauk. prats*, vol. 3(80), pp. 87–97. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-3-87-97>.